

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ 2022

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A. 1.α

1. Σωστό
2. Λάθος
3. Λάθος

A. 1β

1. β,δ
2. α,γ

B1.

Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι ο άνθρωπος είναι φύσει πολιτικό ον. Προκειμένου να το αποδείξει στο απόσπασμα που δίνεται κάνει αναφορά στο ρόλο της φύσης και του λόγου. Η φύση δεν κάνει τίποτε χωρίς σκοπό· αλλά όλες οι φυσικές διεργασίες κάπου αποβλέπουν. Πρόκειται για φράση που επαναλαμβάνει ο Αριστοτέλης σε πολλές πραγματείες του. Υποστηρίζει ότι στη φύση τίποτε δεν γίνεται μάταια, τα πάντα εξυπηρετούν ορισμένη σκοπιμότητα, από την οποία και νοηματοδοτούνται: ... ούθ'έν μάτην ποιεί ή φύσις. Στην ανάπτυξη της η θεωρία αυτή ονομάστηκε αριστοτελική τελολογία. Η φύση, λοιπόν, που δεν κάνει τίποτε μάταια προίκισε τον άνθρωπο με το λόγο. Η λέξη λόγος χρησιμοποιείται συχνά για να δηλωθούν αξεχώριστοι μεταξύ τους η λογική (ως ιδιαίτερο γνώρισμα του ανθρώπου και ως διανοητική δραστηριότητα) και η γλώσσα (ως σύστημα σημείων και ως συγκεκριμένη έκφραση). Στο συγκεκριμένο χωρίο ο λόγος αντιδιαστέλλεται προς την φωνήν (η οποία βοηθά τα ζώα να αντιληφθούν το ευχάριστο από το δυσάρεστο και αυτό να το δηλώνουν μεταξύ τους), και, συνεπώς, έχει ενισχυμένη τη σημασία της γλώσσας και της λογικής που βοηθάει τον άνθρωπο να διακρίνει το αγαθό και

το κακό, το δίκαιο και το άδικο. Αν σκεφτούμε λοιπόν πως η διάκριση των παραπάνω εννοιών είναι βασική ώστε ο άνθρωπος να ζήσει αρμονικά με τους άλλους και να δημιουργήσει πόλεις, αντιλαμβανόμαστε γιατί ο άνθρωπος χαρακτηρίζεται από τον Αριστοτέλη ως ον πολιτικών. Πολιτικό όν μάλιστα περισσότερο από τα άλλα αγγελαία ζώα

B2.

Η φιλοσοφία, από την ελληνιστική εποχή, έβλεπε ότι ο άνθρωπος δεν είναι πλέον πολίτης μιας συγκεκριμένης πόλης αλλά υπήκοος ενός μεγάλου βασιλείου ή, αργότερα, της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Ασφαλώς δεν υπήρχε κάποιο παγκόσμιο κράτος, ώστε η έννοια του πολίτη να έχει κυριολεκτική σημασία· και ο κόσμος εννοείται με στωική σημασία, ως ένα ενιαίο σύνολο που διέπεται από τον φυσικό νόμο και τη λογικότητα.

Η θέση που εκφράζεται στο απόσπασμα δεν έχει πολιτικό χαρακτήρα ούτε πρέπει να κατανοηθεί ως πρόταση πολιτικής ενοποίησης των πόλεων ή των κρατών. Ο Επίκτητος, ακολουθώντας την παράδοση του στωικισμού, θεωρεί ότι ο άνθρωπος ακολουθεί τον παγκόσμιο νόμο της φύσης, ο οποίος είναι ταυτόσημος με τον λόγον και με τον θεό. Για τους στωικούς, «το σύμπαν το ίδιο είναι μία "πόλη", η κατοικία θεών και ανθρώπων, με κοινό συνδυατικό στοιχείο τη λογικότητα που διέπει το σύνολο και τα μέρη του. Η "κοσμική πόλη" έχει ως νόμο της τον φυσικό ηθικό νόμο, τον "ορθό λόγο"» Η αναφορά στον άνθρωπο ως πολίτη του κόσμου συνιστά μια αποδέσμευση από τα πλαίσια που όριζε η πόλη-κράτος. Αυτή η διεύρυνση των πλαισίων αναφοράς του ανθρώπου διαμορφώνει σταδιακά ένα ιδεώδες, το οποίο ονομάζεται κοσμοπολιτισμός.

Βέβαια, θα πρέπει να προσέξουμε ότι ο Επίκτητος δε θεωρεί τον άνθρωπο ως ένα απλό μέρος του κόσμου, αλλά ένα από τα ηγεμονικά μέρη του (εν των προηγουμένων). Με αυτό εννοεί ότι η θέση του στον κόσμο είναι ιεραρχικά η ανώτατη. Είναι ηγέτης, αρχηγός (πρβ. των προηγουμένων < προ + ηγούμαι = είμαι ηγέτης) και όχι υπηρέτης, κάποιος που υποτάσσεται στο θέλημα άλλων (πρβ. των υπηρετικών < υπηρετώ, υπηρέτης). Ο άνθρωπος, επειδή διαθέτει τον λόγον, δηλαδή μπορεί να σκέπτεται με τον ίδιο τρόπο που λειτουργεί το σύμπαν, βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση. Έτσι, οφείλει να αποκτήσει κοσμοπολιτική συνείδηση και να αντιληφθεί ότι βρίσκεται στο κέντρο του κόσμου.

Ο άνθρωπος αποτελεί ηγετικό μέρος του κόσμου, διότι έχει από τη φύση του την ικανότητα να κατανοεί τη θεϊκή διακυβέρνηση του κόσμου και, κατά συνέπεια, να αξιολογεί τις συνέπειές της «παρακολουθητικός γαρ ει τη θεία

διοικήσει και του έξης επιλογιστικός». Επομένως, η λογική φύση του ανθρώπου -δηλαδή η ικανότητα του να κρίνει και να αξιολογεί, να συντονίζεται προς τον σκοπό και το θέλημα του λόγου, που διέπει τον κόσμο- τον καθιστά ηγετικό μέρος του σύμπαντος. Επίσης, στο χωρίο ταυτίζεται ο λόγος με τον θεό και προβάλλεται η αισιόδοξη άποψη ότι ο κόσμος κυβερνάται, καθοδηγείται από τη θεϊκή πρόνοια (είμαρμένην). Θεία διοικήσει: «Αυτό που κινεί τον κόσμο είναι η πρόνοια, η ειμαρμένη - είναι η απαραβίαστη τάξη του κόσμου, μια λογική και συνεκτική δύναμη, ο ίδιος ο λόγος. Όλα γίνονται σύμφωνα με αυτήν, που κάνει όλα τα πράγματα να είναι ενωμένα σε μια παγκόσμια "συμπάθεια". Οι στωικοί την ονομάζουν θεό ή και Δία: η διακυβέρνηση του κόσμου είναι η έκφραση ενός θείου, έλλογου νόμου» (Φάκελος Υλικού, σελ. 187). Ο Επίκτητος, επιχειρώντας να δώσει απάντηση σε αυτό το ερώτημα, διατυπώνει την άποψη ότι ο άνθρωπος οφείλει να μην προτάσσει το προσωπικό του συμφέρον και να μην αποφασίζει για τίποτε, σαν να ήταν αποκομμένος από την ολότητα. Μηδέν έχειν ιδία συμφέρον, περί μηδενός βουλευέσθαι ως απόλυτον Πρέπει να συνειδητοποιήσει πως δεν είναι ανεξάρτητος και αυτόνομος, αλλά αντίθετα εντάσσεται, υπάγεται σε ένα σύνολο, σε μια παγκόσμια κοινότητα, αποτελώντας οργανικό τμήμα της. Έτσι, η ευδαιμονία του ανθρώπου θα εξασφαλιστεί εφόσον αντιληφθεί το κοσμικό σχέδιο του λόγου για καθετί και για τον ίδιο και έτσι καταφέρει και ο ίδιος να ενταχθεί στον κόσμο και να ρυθμίσει κατάλληλα τη συμπεριφορά του. Ασφαλώς, το επιχείρημα του Επίκτητου δε διεκδικεί πρωτοτυπία. Αποτελούσε κοινό τόπο στον αρχαίο ελληνικό στοχασμό η παραδοχή ότι το σύνολο (όλον) προηγείται του μέρους. Είναι σημαντικό, βέβαια, να κατανοήσουμε ότι ο Επίκτητος αντιλαμβάνεται διαφορετικά την υπαγωγή του ατόμου στο σύνολο από ό,τι οι στοχαστές του 5ου και του 4ου αι. π.Χ. Αυτοί τονίζουν την προτεραιότητα του συνόλου έναντι του μέρους, καθώς βιώνουν τον δεσμό που συνδέει τα μέλη μιας πολιτικής κοινωνίας με την πόλη-κράτος. Στόχος τους ήταν να ενισχύσουν το αίσθημα της κοινότητας και να υπογραμμίσουν την ιδέα πως την προσωπική του ατομική ευδαιμονία μπορεί να την πετύχει το άτομο μόνο όταν ως σύνολο η πόλη-κράτος ευδαιμονεί. Αντίθετα, στον Επίκτητο η αντίληψη αυτή συνδέεται με τη θέση ότι ο άνθρωπος αποτελεί μέρος του κοσμικού-θεϊκού λόγου. Συνέχεια και συνέπεια αυτής της ιδέας είναι η άποψη ότι χρέος του ατόμου (που είναι πολίτης του κόσμου) είναι να εναρμονίζεται η θέληση του με τον λόγον.

Γλωσσικές επιλογές: Τις ούν επαγγελία πολίτου; Το ρητορικό ερώτημα αποτελεί λογική συνέχεια της προηγούμενης παραδοχής, ότι δηλαδή ο άνθρωπος είναι και πρέπει να αυτοπροσδιορίζεται ως πολίτης του κόσμου. Ποιο είναι το χρέος, η αποστολή ενός τέτοιου πολίτη; Πώς πρέπει να συμπεριφέρεται και να πράττει;

Ο φιλόσοφος, για να στηρίξει λογικά την άποψη-προτροπή που διατύπωσε αμέσως παραπάνω, χρησιμοποιεί μια παρομοίωση με το ανθρώπινο σώμα, το οποίο αποτελεί και αυτό ένα σύνολο (όλον) αποτελούμενο από μέρη (= τα μέλη και τα όργανα του σώματος) άλλ' ώσπερ αν, ει ή χειρ ή ό πους λογισμόν ειχον και παρηκο-λουθουν τη φυσική κατασκευή, ούδέποτ' αν άλλως ώρμησαν ή ώρέχθησαν ή έπανενεγκόντες έπι το όλον. Τα μέρη αυτά, αν και επιτελούν πολλές διαφορετικές μεταξύ τους λειτουργίες, αλληλεξαρτώνται και συνεργάζονται. Παρόμοια και ο άνθρωπος, αποκτώντας συνείδηση της θέσης του μέσα στον κόσμο, οφείλει να ενεργεί συντονίζοντας τις ορέξεις-επιθυμίες του και τις προτεραιότητές του με τον κοσμικό λόγο και ανάγοντας οτιδήποτε επιλέγει και πράττει στο σύνολο.

Εναλλακτικά γλωσσικές επιλογές:

έπί τούτοις πολίτης εἶ: β' ενικό πρόσωπο

Ούχ ἔν αλλά...: σχήμα άρσης θέσης

B3.

1. δ

2. α

3. ε

4. β

5. στ

B4α

1 ε

2 δ

3 ζ

4 β

5 α

6 στ

B4β

Οι ασκήσεις που μου έβαλε η καθηγήτρια έμειναν τελικά **αδούλευτες** γιατί δεν είχα χρόνο να τις λύσω.

Οι υποψήφιοι των **προηγούμενων** χρόνων εξετάστηκαν σε θέματα πιο εύκολα από τα φετινά

B5 ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο Ευάγγελος Παπανούτσος αναφέρεται στην έννοια της προαίρεσης την οποία ταυτίζει με την έννοια της βούλησης. Για να υπάρχει δηλαδή προαίρεση πρέπει να υπάρχει και η αντίστοιχη θέληση για να πράξουμε κάτι. Καθημερινά ο άνθρωπος επιτελεί διάφορα πράγματα ασυνείδητα και μηχανικά όπως επιβάλλει ο τρόπος ζωής. Ωστόσο η προαίρεση διαφοροποιείται καθώς εμπεριέχει την έννοια της βούλησης ως σκέψης και ως θέλησης. Επίσης Ο Παπανούτσος αναφέρει ότι η προαίρεση είναι διακριτικό του ανθρώπου καθώς στα ζώα υπάρχει μόνο όρεξη, όχι βούληση εφόσον η προαίρεση έχει ηθικές προεκτάσεις κάτι που δε διαθέτουν τα ζώα.

Η προαίρεσις είναι ένας σημαντικός όρος της αρχαίας ηθικής φιλοσοφίας, κεντρικός και στον Αριστοτέλη και σε Στωικούς όπως ο Επίκτητος. Εκτός από τη γενική σημασία της προτίμησης, στον Επίκτητο σημαίνει την ελεύθερη βούληση, την ελεύθερη στοχαστική επιλογή ενεργειών που συγκροτεί τον ηθικό χαρακτήρα του ανθρώπου. Είναι κυρίως μία κρίση, η έλλογη ικανότητα να επιλέγουμε και να αποβλέπουμε στα αποτελέσματα των πράξεων μας. Προϋπόθεση για την προαίρεσιν είναι η διαίρεσις των πραγμάτων σε αυτά που εξαρτώνται από εμάς (τα ἐφ' ἡμῖν) και σε αυτά που βρίσκονται πέρα από τις δυνάμεις μας (τα ἀπροαίρετα, τα οὐκ ἐφ' ἡμῖν) και είναι ἀδιάφορα για εμάς και την επίτευξη της ευδαιμονίας.

Επομένως, η έννοια της προαιρέσεως καλύπτει τόσο την ηθική θέληση, τη βούληση (το βούλεσθαι), όσο και τη διάνοια (το διανοεῖσθαι), τον νου, τη λογική δύναμη. Ενώ τα ζώα ενεργούν απαρέγκλιτα σύμφωνα με τη φύση τους, ο άνθρωπος, πριν πράξει, σκέπτεται και αποφασίζει τι θα πράξει και συνειδητά επιλέγει και απορρίπτει. Προαίρεση λοιπόν είναι η βούληση που συνδέεται με την έννοια της επιλογής, η οποία ενυπάρχει στον άνθρωπο ως έλλογο ον.

Η προαίρεση λοιπόν συνδέεται με τον λόγον (= ικανότητα λογικής σκέψης και ομιλίας) - τη βασική ιδιότητα που διακρίνει τον άνθρωπο από τα άλλα ζώα. Ο άνθρωπος, χάρη στην ικανότητα της λογικής σκέψης και ανάλυσης, της σύλληψης εννοιών και της διαμόρφωσης ηθικών αποφάσεων, επιλογών που συναρτώνται με τις αξίες και τις προτεραιότητες που θέτει στη ζωή του, καταξιώνεται ως ηθικό ον, διότι μπορεί να διακρίνει το καλό και το κακό και να πράττει, να αποφασίζει αυτόβουλα. Η θεωρία του Επίκτητου για την προαίρεση προέρχεται ασφαλώς από την προηγούμενη φιλοσοφία και είναι συγγενής με τη θέση του Αριστοτέλη, ο οποίος θεωρεί την προαίρεσιν κύριο στοιχείο της αρετής και του ήθους. Τα βασικά στοιχεία της προαιρέσεως στη σκέψη του Επίκτητου, δηλαδή η ελεύθερη βούληση και η συνειδητή-έλλογη επιλογή, έχουν ασφαλώς αριστοτελική προέλευση.

Η προαίρεσις είναι το μόνο στοιχείο της ανθρώπινης ύπαρξης που δεν υποτάσσεται σε κάποιο άλλο (αδούλευτον και άνυπότακτον)-όλα τα άλλα στοιχεία της είναι «υποταγμένα» σε αυτή, δηλαδή είναι αξιολογικά κατώτερα και εξαρτώμενα από αυτήν. Επομένως, ο φιλόσοφος αναγνωρίζει στην προαίρεσιν ηγετικό, καθοδηγητικό ρόλο στον ανθρώπινο βίο και τη συνδέει με την ελευθερία, τη βασική ιδιότητα του ανθρώπινου όντος. Εξάλλου, τα επίθετα ύποταγμένα (< υπό + τάσσομαι), αδούλευτον (ά στερητικό + δουλεύω, πρβ. δούλος) και άνυπότακτον (ά στερητικό + υπό + τάσσομαι), τα οποία επιλέγει για την περιγραφή της, καθώς και η αντίθεση τά άλλα αυτήν παρουσιάζουν την προαίρεση ως δεσπόζον στοιχείο του ανθρώπου. Από μια άλλη οπτική γωνία, ο Επίκτητος έδωσε έμφαση σε εκείνο το στοιχείο του ανθρώπου το οποίο παραμένει αδούλωτο και ανυπότακτο, έχοντας ο ίδιος την εμπειρία της δουλείας.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα τον ρόλο της προαίρεσης στον ανθρώπινο βίο, θα πρέπει να προσθέσουμε ότι ο Επίκτητος αναγνωρίζει πως η προαίρεση δίνει ηθικό περιεχόμενο στις πράξεις μας (έξω της προαιρέσεως ουδέν έστιν αγαθόν ούτε κακόν). Επίσης, αυτή δεν παραχωρείται από κάποια εξωτερική προς τον άνθρωπο δύναμη, ώστε να μπορεί κάποιος παράγοντας να την εμποδίσει και να την αφαιρέσει. Με άλλα λόγια, οι επιλογές μας είναι πάντα υπό τον έλεγχό μας, καθώς κανείς δεν μπορεί να τις αλλάξει, αν εμείς δεν το επιτρέψουμε.

ΑΔΙΔΑΚΤΟ

Γ1 ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Γιατί αν πάρουμε δάνειο θα μπορέσουμε να προσελκύσουμε με μεγαλύτερο μισθό τους ξένους πεζοναύτες. Γιατί είναι περισσότερο αγοραστή η δύναμη των Αθηναίων παρά δική τους. Η δική μας όμως θα μπορούσε να πάθει αυτό σε μικρότερο βαθμό καθώς υπερισχύει στη δύναμη των σωμάτων περισσότερο παρά στη δύναμη των χρημάτων.

Γ2

Στο απόσπασμα από το έργο του Θουκυδίδη λαμβάνουν το λόγο οι Κορίνθιοι στη Συνέλευση της Πελοποννησιακής συμμαχίας εξηγώντας για ποιους λόγους οι θα νικήσουν οι Πελοποννήσιοι. Πρώτα απ' όλα υπερέχουν και σε αριθμό και σε πολεμική πείρα «κατά πολλά δὲ ἡμᾶς εἰκὸς ἐπικρατῆσαι, πρῶτον μὲν πλήθει προύχοντας καὶ ἐμπειρίᾳ πολεμικῇ». Ἐπειτα ὅλοι χωρὶς ἐξαιρεση εκτελοῦν διαταγές «ἐς τὰ παραγγελλόμενα ἰόντας» και σε σχέση με το ναυτικό (που οι Αθηναῖοι γενικά υπερισχύουν), θα δημιουργήσουν δικό τους στόλο με χρήματα που έχουν στην Ολυμπία και στους Δελφούς «ναυτικόν τε, ὧ ἰσχύουσιν, ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης τε ἐκάστοις οὐσίας ἐξαρτυσόμεθα καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Δελφοῖς καὶ Ὀλυμπίᾳ χρημάτων». Τέλος πιστεύουν πως αν πάρουν δάνειο θα μπορέσουν να εξαγοράσουν τους ξένους ναύτες που έχουν οι Αθηναῖοι δίνοντάς τους μεγαλύτερο μισθό «δάνεισμα γὰρ ποιησάμενοι ὑπολαβεῖν οἷοί τ' ἐσμέν μισθῶ μείζονι τοὺς ξένους αὐτῶν ναυβάτας». Αλλωστε πιστεύουν πως η δύναμη των Αθηναίων στηρίζεται περισσότερο στα χρήματα παρά στη γενναιότητά τους, Κάτι που δεν ισχύει για τους ίδιους «ὦνητή γὰρ ἢ Ἀθηναίων δύναμις μᾶλλον ἢ οἰκεία· ἢ δὲ ἡμετέρα ἦσσαν ἂν τοῦτο πάθοι, τοῖς σώμασι τὸ πλεον ἰσχύουσα ἢ τοῖς χρήμασιν» Ἐτσι βάσει των παραπάνω επιχειρημάτων έχουν κάθε λόγο να πιστεύουν πως θα κερδίσουν.

Γ3α.

Ἐγὼ δὲ καὶ νῦν καὶ ἀδικούμενος τοὺς πολέμους ἐγείρω.

Γ3β

ἄμυναι

κατάθου

έπικράτησον

πρόσχες

πλείονα και πλείω

Γ4α

έχοντες: Επιρρηματική αιτιολογική συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος
έγειρομεν μετοχή

έπικρατήσαι: άнарθρο τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο στην απρόσωπη
έκφραση είκός έστί

πλήθει: δοτική ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αναφοράς στο
προύχοντας

μισθῶ: δοτική ως επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου στο ύπολαβεῖν

ναυβάτας: αντικείμενο στο απαρέμφατο ύπολαβεῖν

ἢ οίκεία: Β όρος σύγκρισης από το συγκριτικό μάλλον

Γ4β.

**Οί Κορίνθιοι έλεγον τούτους δέ τότε καί άδικουμένους τόν πόλεμον
έγείρειν**